

ELŐSZÓ

KÉRCHY VERA

Kötetünk nem titkos praktikákat, módszereket, és nem is kimerítő történeti összefoglalásokat tartalmaz az egyes harcművészeti irányzatokkal kapcsolatosan. Sixt Wetzler tanulmányából idézve: „a feladatunk nem annak leírása, hogy például »hogyan áramlik a *qi*«, hanem annak, hogy »a kínai belső stílusú harcművészetek bizonyos gyakorlói szerint hogyan áramlik a *qi*«”. Az alább olvasható írások azt járják körül, hogyan lehet a harcművészeteket – mint komplex ideológiai rendszerekkel és világképekkel körülvett testi praxisokat – tágabb kulturális kontextusban, kritikai-analitikus perspektívából szemlélni. Az összehasonlító elemzés, az interdiszciplináris megközelítés módszere szinte szükségszerűen következik: a női sportolók médiareprezentációjának vizsgálata a *gender studies*, a harcművészet előadójellege a színház- és performansz-elméletek, a jóga vagy a *qigong* módszereinek vizsgálata a metafizika filozófiai perspektíváját igényli, és így tovább.

Határozottan „nyugati” és „kortárs” elméleti szemszögből tekintünk tehát a sokszor saját kultúrkörünkön kívülről érkező jelenségekre, nem szem elől tévesztve a hagyományok közti különbségeket; ellenkezőleg, az interkulturális kutatás alapja magának a különbségnek (s a hozzá tartozó olyan kategóriáknak, mint az idegen/saját, kevert/tiszta, hamis/autentikus), az elkülönböződésnek a helyzetbe hozása. Ez sokszor már csak abból a kutatói helyzetből is következik, hogy az elemző a távol-keleti hagyományokat nyugatra keveredett változatukban vizsgálja, a sokat hivatkozott Adam Frankhez hasonlóan „a kicsi öreg kínai mestert” amerikai (brit, magyar stb.) „verziójában” ismeri meg.¹ A különböző kultúrákból származó stílusok nyugati szereplésének és ezek szükségszerű variálódásának sajátos jelenségei kapcsán relevánsabbnak és meggyőzőbbnek tűnik a kritikai értelmezői horizont alkalmazása, mint a stílusok „eredeti”

¹ Lásd Adam Frank, *Taijiquan and the Search for the Little Old Chinese Man: Understanding Identity through Martial Arts* (New York, Basingstote, UK: Palgrave Macmillan, 2006).

(taoista, buddhista, hindu stb.) eszmerendszereivel való reflektálatlan azonosulás. A különböző terminológiai készletek és logikai mátrixok keresztmetszetében fókuszba kerülhetnek e kollektív és egyéni identitásképző társadalmi gyakorlatok implicit testfel-fogásai és ismeretelméleti rendszerei. (A tárgytól való kulturális távolságot a személyes érintettség ellenpontozza: a harcművészet-kutatók általában maguk is gyakorlók, így a kutatás tárgyának kéznéllevősége a közvetlen kísérletezésnek, a „résztevéő megfigye-lésnek” is lehetőséget biztosít. Ez kötetünk esetében is így van: minden szerzőnk kivétel nélkül gyakorló valamilyen harcművészeti területen.)

A különféle harcművészeti iskolák transzkulturális térhódítása és az ennek folytán kialakult kulturális praxisok vizsgálatának igénye mellett a harcművészet-kutatás kidolgozását a 20. század második felének testtel foglalkozó elméleti érdeklődése indokolja a nyugati kultúrkörben. A „performatív fordulat” a színháztudomány (Schechner, Fischer-Lichte), a filozófia (Merleau-Ponty, Derrida), az esztétika (Schusterman), a szubjektumelméletek (Butler, Foucault), a médium- és intermedialitás-elméletek (Mitchell, Peach), a nyelvfilozófia (Austin) figyelmét a jelhasználat materiális dimenzióira, a jelölőfolyamat szimbolikus mozzanaton „túlcsorduló” akcióira, a nyelvi eseményre fordította. A harcművészeti formagyakorlatok mint *testet* és *testre* „író” textusok, performatív performanszok nemcsak hogy olvashatóak (identitást és ismeretelméletet formáló, kulturális) szövegekként, de magának a dekonstruktív szövegműködésnek, a (performatív és a reprezentációs aspektusok közti) retorikai feszültségnek, vagyis a nyelvben rejlő (mindenkori félreérthetőségért felelős) harcnak a szemléletes allegóriái is egyben.

E tematikus kötet összeállítását a Cardiffban 2015 óta évente megrendezésre kerülő Martial Arts Studies nemzetközi konferencia inspirálta, melyet szerkesztőtársammal, Kanizsai Ágnessel visszatérően látogatunk. Az itt elhangzott előadások publikált verziói képezik fordításaink zömének alapját.² Az volt a célunk, hogy a nemzetközi szinten is még fiatalnak számító kutatási irányvonalból magyar nyelven is ízelítőt adjunk, reményeink szerint bekapcsolva ezzel a harcművészet-kutatást a már meghonosodott, módszerüket és vizsgálódási tárgyukat illetően közel álló (testtel, identitással, kortárs kulturális jelenségekkel foglalkozó) diszciplínák akadémiai diskurzusába. A fordítások mellett

² A *Martial Arts Studies Journal* online folyóirat (<http://masjournal.org.uk/>) mellett fontos említést tenni a cardiffi kutatóműhely teljes honlapjáról: The Martial Arts Studies Research Network, <https://mastudiesrn.wordpress.com/>.

fontosnak tartottuk magyar szerzők tanulmányainak közlését is, hogy bepillantást nyerjünk, itthon mely területeken folynak kutatások (egymástól mindeddig némiképp elszigetelten) a harcművészetek vonatkozásában.

A fordításokkal, az idegen kifejezések átültetésével kapcsolatban elkerülhetetlen volt, hogy végül (itt és most) mentegetőznünk kelljen, mivel lehetetlenségnek, pontosabban kevésbé életszerűnek bizonyult az egységes elv követése. Ezért úgy döntöttünk, hogy a közismertebb kifejezések esetében a magyar tudományos átírási formához igazodunk, a kevésbé elterjedtekkel kapcsolatban pedig (fordítások esetében) a szerző írásmódját követjük (pl. a kínai kifejezések esetében a pinjint vagy az angol Wade-Giles-féle átírást). E bábeli szédelgésnek köszönhetően előfordulhat, hogy ugyanaz a kifejezés eltérőképp szerepel egy-egy idézetben, mint a főszövegben (pl. jin-jang/ yin-yang, taiji/ tai-chi). Nem tehetünk mást, mint, hogy elnézést kérünk botladozásainkért.

A blokkokat aszerint igyekeztünk kialakítani, hogy milyen tudományterületi diskurzus, elméleti előfeltevés dominál a harcművészetek interdiszciplináris vizsgálatában. A bevezető szekció két tanulmánya a harcművészet-kutatás definíciós kísérletének tekinthető. Sixt Wetzler öt pontos rendszere – melyben megkísérli kimerítően lefedni a harcművészetek legfőbb kritériumait – azért különösen fontos, mert sokan hivatkoznak rá, használják azt, amikor a legkülönbözőbb témákba bonyolódva minduntalan belefutnak a „mi tekinthető harcművészetnek?” kérdésbe. Így például Benjamin Judkins is, aki a fénykardvívásról értekezve találja magát szemközt az iskolák autentikus/mesterséges mibenlétének problémájával. A *Csillagok háborúja*-franchise hatására népszerűvé vált fikatív harcművészeti ág szimulákrum-jellege olyan fontos elméleti kérdéseken is elgondolkodtat, mint hogy nem eleve fikatív-e minden harcművészeti ág eredettörténete, mítosza; illetőleg, hogy ha valódi sérüléseket és valódi (identitásfelfogásbeli, világszemléletbeli) érzéseket kelt egy kitalált stílus (vagy hogy ha azt tekintjük, hogy az edzőtermek szimulált szituációiban a történelmi múltú harcművészetek is fikcionalizálódnak), van-e értelme az „eredeti”, „hiteles” kontra „kitalált”, „hamis” oppozíciópárok fenntartásának.

A következő „kulturakritikai” blokkban egy közismert popkulturális ikonról és a sportolónők gender-kérdéseket feszegető médiareprezentációjáról olvashatunk. Paul Bowman Bruce Lee-könyvének bevezető fejezetei ízelítőt adnak, hányféle oldalról (sztárelmélet, ideológiakritika, a jelenlét dekonstrukciója, posztkolonializmus, stb.) járható körül a „Kis Sárkány” posztmodern mítosza. Szociológiai módszerekre (interjúkészítés, statisztika) építő szövegükben Alex Channon és Catherine Phipps a harcművé-

szetet és a küzdősportot űző nők feminin performanszai kapcsán vitába szállnak azzal a nézettel, hogy az elférfiasodás bélyegét kompenzáló nőies viselkedési formák újraerősítenék az őket kompenzációra kényszerítő, hierarchizáló, patriarchális logikát; és amellett érvelnek, hogy a „harcos” és a „nő” markereinek összebékítése, a „harcos női” identitás belső konfliktusoktól mentes eszméje képes belülről bomlasztani az erős, kemény férfi és a gyenge, passzív nő ellentétére épülő társadalmi ideológiát.

A színházas blokkba három teljesen eltérő szemszögű írás került, mégis valamilyen módon mind a taiji és a színház keresztmetszetében helyezi el tárgyát. A kanadai színházalkotó (rendező-koreográfus) Daniel Mroz harcművészeti képzést is tartalmazó színészvezetési módszereit rendező elmélettel összefogva a (Grotowski és Barba nevéhez köthető) Nagy Reform jelenlétközpontú színházelméletét a taiji és a qigong gyakorlásához szükséges testtudatosság technikájával. Szalay Henrietta elemzésének központjában annak az alkotónak (Goda Gábornak) az előadása áll, aki magyar kontextusban tudott Mrozhoz hasonlóan a (tánc)színházat és harcművészetet ötvözve egy lenyűgöző, széleskörű elismerést kivívó (Lábán Rudolf-díjas) produkciót létrehozni. Az írást sajátosan érzékeny és személyessé teszi, hogy a szerző maga is színházi ember, amellett, hogy taiji-gyakorló. Saját tanulmányom a taijiquan-gyakorlás diskurzusában elterjedt marionett-metaforának performativitás-elméleti dimenzióit feszegeti, Kleist híres eszszéje nyomán az egyes mozgássorokat (egy kardozó medvéét, egy lábát piszkáló fiút, a táncoló marionetteket és a taijizó harcművészt) különböző olvasásmodelleket implikáló szövegeknek tekintve.

A filmes szekció egy elméleti és egy elemző szöveget tartalmaz. Kyle Barrowman a harcművészeti filmek interdiszciplináris területének vizsgálata kapcsán, Paul Bowman és Stephen Theo írásainak kritikáját adva (mindenekelőtt *A sárkány közbeléről* adott eltérő elemzéseikre koncentrálna) azt a kérdést állítja fókuszba, hogyan lehet gyümölcsöző viszony a harcművészet és a filmtudomány találkozásából anélkül, hogy az előbbi „gyarmatosítaná” az utóbbit, s hogy az elemzési perspektíva „börtönné” válna az elemző számára. Kanizsai Ágnes a *Korra legendája* című animációs sorozatban vizsgálja a négy elem „idomításának” fiktív technikáját harcművészeti szempontból (Wetzler öt osztatú definícióját alkalmazva), a női harcos főszereplése kapcsán felvetődő kérdéseket a gender-elméletek alapvetései felől is átgondolva, a feminin és maszkulin vonások között egyensúlyozó akcióhős női identitás szubverzív lehetőségeit pedzegetve.

Drimál István nagy lélegzetvételű tanulmányában a taiji és a jóga spirituális eszme-rendszerének, filozófiájának összehasonlítása kapcsán a fizikai gyakorlatok, testi mód-

szerek, és az ezek mögött álló komplex teóriák elválaszthatatlanságát hangsúlyozza erős kritikáját adva napjaink felszínes, gyors fogyasztásra törekvő fitnesskultúrájának. Amellett érvel, hogy transzcendens célok nélkül mind a kínai belső alkímia, mind az Iyengar-féle jóga módszerei komolyan célt téveszthetnek. Kelemen Zoltán tanulmánya a Kassai Lajos által újjáélesztett ősi magyar harcmodorral, a lovasíjászattal foglalkozik. A szerző személyes élményeire, Kassai könyvére, valamint az ebből készült filmre támaszkodva vizsgálja a hagyományt és a modern technológiát ötvöző harcművészeti forma vadászati, harcászati és spirituális vonatkozásait, a fókusz mindvégig a – többek között az „egyszemélyes útkeresés” zen íjászfelfogásával párhuzamba állított – lovasíjász-ideológián tartva.

Végezetül elmaradhatatlannak gondoltuk, hogy egy harcművészet-kutatást bemutató kötetben szó essen Paul Bowman „alpműnek” számító könyvéről, ezért a recenzió rovatot e sokat hivatkozott mű bemutatásának szenteltük. Ez az interdiszciplináris, de leginkább talán kultúrakritikai perspektívájúnak nevezhető könyv e kötet mindkét szerkesztője számára kulcsot jelentett e szerelmeket (bölcsestet és harcművészetet) összeeresztő, izgalmas világba.

Kötetünk borítójáért Vadas Máténak tartozunk köszönettel, aki a harcművészet-kutatás szempontjából szintén nem elhanyagolható képregénykultúrát is a látótérbe emelve idézte meg a Harcosok Klubjának³ első két alapszabályát: 1. Nem beszélünk a harci klubról. 2. Nem beszélünk a harci klubról. Nos, talán itt az ideje, hogy beszéljünk róla!

[A kötet az FK124877 számú projekt keretei között, a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással az NKFIA (OTKA) pályázati program finanszírozásában valósult meg.]

³ Paul Bowman kötetünkben részletében bemutatott Bruce Lee-monográfiájában izgalmas elemzést ad Palahniuk könyvének filmes adaptációjáról (1999, r. David Fincher) főként arra fókuszálva, hogy a Tyler Durden alakító Brad Pitt beállásaival és grimaszaival miként idézi meg a „Kis Sárkány” ikonikus figuráját, finom „Bruce Lee”-palimpszesztet csempészve a filmes alkotás szövetébe.